

Любов Островська
студентка гр. ФФМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЗЕЛЕНИХ ФІНАНСІВ

Зелені фінанси відіграють важливу роль у становленні сучасної моделі розвитку економіки, в основі якої лежать принципи поєднання економічного зростання із збереженням довкілля. Виникнення та інституціоналізація зелених фінансів обумовлені не тільки глобальними екологічними викликами, але також внутрішніми економічними трансформаціями, що передбачають дедалі більшу інтеграцію екологічних та соціальних критеріїв у процес прийняття фінансових рішень. У найширшому значенні зелені фінанси визначаються як система фінансових відносин щодо акумулювання, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних для реалізації проєктів і заходів, які зменшують негативний вплив на довкілля або сприяють адаптації економіки до екологічних і кліматичних ризиків [1]. Однак зміст зелених фінансів значно ширший, ніж просто фінансування природоохоронних заходів, оскільки вони виступають механізмом економічного стимулювання екологічно відповідальної поведінки суб'єктів господарювання, формою соціальної відповідальності інвесторів та основою для стратегічної модернізації економіки в контексті її сталого розвитку [3].

Сутність зелених фінансів має багатовимірний характер, яка виявляється з економічної, інституційної, соціальної, екологічної та інших позицій. Зокрема, з економічного погляду зелені фінанси являють собою сукупність економічних відносин щодо перерозподілу фінансових потоків на користь екологічно сталих напрямів діяльності, які формують стимули для переходу від лінійної моделі виробництва до циркулярної або низьковуглецевої економіки. У цьому контексті вони є частиною механізму ринкової трансформації, оскільки сприяють зміні структури інвестицій, підвищенню конкурентоспроможності енергоефективних підприємств, поступовому витісненню ресурсовитратних технологій. З позицій економічної науки зелені фінанси забезпечують інтерналізацію екологічних ризиків, коли суб'єкти господарювання, які забруднюють довкілля, створюють для суспільства зовнішні витрати, а через використання зелених фінансових інструментів (екологічні податки та збори, екологічні стандарти кредитування, вимоги до звітності або премії за ризики та ін.) відбувається часткова або повна «капіталізація» цих ефектів у внутрішні витрати суб'єкта господарювання.

З інституційної позиції зелені фінанси розглядають як структурований комплекс норм та правил, регулятивного інструментарію, а також інституцій, які в сукупності врегульовують фінансові відносини в процесі переходу до зеленої моделі економіки. Інституційне середовище зелених фінансів охоплює правову базу з питань реалізації екологічної політики держави, в тому числі нормативно-правові акти щодо екологічного оподаткування, виконання бюджетних програм екологічного спрямування, стандарти екологічної звітності, міжнародні угоди

щодо клімату, вимоги до розкриття інформації, інструменти фінансового ринку, адаптовані під екологічні цілі. Важливість розгляду зелених фінансів з погляду інституційного підходу визначається тим, що фінансові потоки самі по собі не можуть забезпечити сталий розвиток без чітко визначеної інституційної рамки, яка визначає норми, правила поведінки, інструментарій та органи контролю за їх дотриманням. Інституційна структура зелених фінансів визначає критерії, за якими проект або діяльність можуть бути віднесені до «зелених», встановлює вимоги до екологічного аудиту, задає стандарти моніторингу результативності та унеможливорює «greenwashing», тобто фальсифікацію екологічно відповідного іміджу без реальних результатів.

В екологічному контексті зелені фінанси доцільно характеризувати як механізм реалізації екологічної політики держави, який охоплює сукупність методів, форми та інструментів фінансового впливу на суб'єктів господарювання з метою зменшення антропогенного навантаження на природне середовище. Зелені фінанси забезпечують спрямування фінансових ресурсів на фінансування новітніх технологій, які зменшують викиди парникових газів, сприяють адаптації територій до кліматичних змін, підтримують природоохоронні заходи, розвиток відновлюваних джерел енергії, раціональне використання ресурсів та розвиток циркулярної економіки. У цьому контексті зелені фінанси виступають інструментом екологічної модернізації, який водночас забезпечує економічну вигоду підприємствам, що впроваджують інноваційні технології.

Соціальний вимір зелених фінансів виявляється у тому, що вони сприяють підвищенню якості життя через забезпечення екологічної безпеки, зменшення забруднень, збереження біорізноманіття та створення умов для довгострокового здоров'я населення. Крім того, політика щодо зелених фінансів має виражений соціальний ефект, який виявляється через формування екологічно відповідальної поведінки суспільства, стимулювання «зелених» інновацій, створення робочих місць у секторах відновлюваної енергетики, екологічного будівництва та сталого транспорту.

Будучи складовою фінансових відносин, зелені фінанси реалізують своє суспільне призначення через розподільчу та контрольну функції. Розподільча функція полягає у тому, що зелені фінанси забезпечують цільову переорієнтацію фінансових ресурсів від екологічно шкідливих сфер економічної діяльності до екологічно сталих. Реалізація розподільчої функції зелених фінансів виявляється як в межах системи публічних фінансів – через екологічні податки, субсидії, гранти та бюджетне фінансування природоохоронних програм, так і в межах ринкового сектору економіки – через інвестиції у «зелені» проекти, випуск зелених облігацій, формування портфелів зелених кредитів банківських установ. Завдяки реалізації розподільчої функції зелених фінансів формуються стимули, які спонукають суб'єктів господарювання до зменшення їхнього екологічного сліду та впровадження екологічно чистих технологій.

Контрольна функція зелених фінансів виявляється через дотримання екологічних вимог у процесі використання фінансових ресурсів, які надходять на реалізацію екологічних проектів та ініціатив з різних джерел. Зокрема, вона

полягає у впровадженні механізмів моніторингу та звітності щодо реалізації зелених проєктів, контролі за досягненням екологічних цілей, незалежній верифікації ефектів та визначенні відповідальності за порушення екологічних критеріїв. Оскільки екологічні податки і збори мають характерний для усіх фіскальних платежів протиречивий характер, то у відносинах зі сплати цих податків також простежується контрольна функція зелених фінансів, оскільки платники зацікавлені у зменшенні екологічних платежів, а держава натомість, - у формуванні достатнього обсягу фінансових ресурсів для реалізації екологічних ініціатив. Поряд з цим, важливо забезпечувати контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, які надходять на фінансування екологічних проєктів та заходів. У ринковій підсистемі контрольна функція зелених фінансів реалізується через екологічні стандарти оцінювання проєктів на основі ESG-критеріїв, що є важливим елементом ухвалення рішень про інвестування чи кредитування зелених ініціатив. Завдяки контрольній функції зелені фінанси забезпечують прозорість формування і використання фінансових ресурсів для екологічних цілей та запобігають зловживанням у цій сфері.

Структурно зелені фінанси складаються з двох підсистем – публічної та ринкової. Публічна підсистема охоплює фінансові відносини за участі держави та відповідні їм фінансові інструменти, зокрема екологічне оподаткування, бюджетні програми природоохоронного спрямування, в тому числі з підтримки екологічних інвестицій. Ключовою складовою публічної підсистеми зелених фінансів є екологічне оподаткування, яке представлене в Україні екологічним податком, зборами за забруднення навколишнього середовища, фіскальними санкціями та пільгами для регулювання процесів екологізації господарської діяльності. Екологічне оподаткування виконує дві функції: з одного боку, воно забезпечує надходження до бюджетів різного рівня ресурсів, які можуть бути використані на природоохоронні цілі, а з іншого – має стимулюючий ефект, змушуючи підприємства зменшувати обсяги забруднення. Бюджетні видатки на охорону довкілля спрямовуються на утримання екологічної інфраструктури, моніторинг стану природного середовища, фінансування проєктів екологічної модернізації, розвиток відновлюваної енергетики та управління кліматичними ризиками [2]. Окреме місце серед фіскальних інструментів публічної складової зелених фінансів займають фіскальні пільги для суб'єктів господарювання, які впроваджують зелені технології, а також для населення, яке переходить до використання екологічно нейтральних продуктів чи транспорту (рис. 1).

Ринкова підсистема системи зелених фінансів охоплює інструменти, які формуються на ринках капіталу, кредитів, страхових і інвестиційних послуг. Серед них ключове місце належить зеленим облігаціям, зеленим кредитам, стійким інвестиційним фондам, інструментам кліматичного страхування, зеленому лізингу, ESG-інвестиціям. Так, зелені облігації є борговими цінними паперами, кошти від розміщення яких надходять виключно на фінансування або рефінансування проєктів з позитивним екологічним ефектом. До таких проєктів належать заходи з енергоефективності, розвиток відновлюваної енергетики, екологічний транспорт, управління відходами, низьковуглецеві технології, захист

водних ресурсів. Випуск зелених облігацій забезпечує залучення значних обсягів капіталу на реалізацію екологічних проєктів, при цьому інвестори зацікавлені у таких фінансових продуктах через нижчі ризики та відповідність їхнім стратегіям корпоративної соціальної відповідальності. Стандарти випуску зелених облігацій передбачають процедури оцінювання їх екологічної цінності, моніторингу використання коштів та розкриття інформації, що забезпечує довіру інвесторів та посилює контрольний механізм зеленого фінансування [5].

Рис. 1. Система зелених фінансів

Джерело: побудовано авторкою самостійно

Зелені кредити – це кредитні продукти, умови яких передбачають зменшення вартості позик або надання преференцій для клієнтів, які реалізують екологічні проєкти. Банки при цьому можуть застосовувати екологічні критерії в оцінюванні позичальників, запроваджувати спеціальні «зелені» програми кредитування або формувати портфелі низьковуглецевих інвестицій. Завдяки цьому екологічно відповідальні підприємства отримують кращі умови доступу до кредитних ресурсів, що стимулює їх до інновацій. Зелені кредити спрямовані на екологічну модернізацію виробництва, енергоефективність, розвиток джерел відновлюваної енергетики та інші напрями, які зменшують екологічний слід підприємств.

Окрім зелених облігацій та кредитів, ринкова складова включає стійкі інвестиційні фонди (ESG-фонди), зелені лізингові продукти, інструменти кліматичного фінансування, добровільні вуглецеві кредити, інновації у сфері

страхування кліматичних ризиків і екологічно спрямовані венчурні інвестиції. Розвиток цих інструментів стимулюється зростаючим попитом з боку інвесторів, які орієнтуються на зниження екологічних ризиків й підвищення уваги до соціальної відповідальності бізнесу. Завдяки зеленим фінансовим продуктам екологічно орієнтовані проєкти стають більш конкурентоспроможними, а обсяг доступного капіталу для «зелених» інвестицій має тенденцію до поступального зростання.

Системна взаємодія між публічною та ринковою підсистемами формує комплексний механізм дії зелених фінансів, у якому державне регулювання створює економічні стимули та рамкові умови, а приватний сектор забезпечує масштабування екологічних інвестицій. Публічна підсистема зелених фінансів визначає правові вимоги, формує стандарти, забезпечує початкове фінансування та виконує стратегічну роль у розвитку екологічної інфраструктури, тоді як ринкова підсистема забезпечує мобілізацію ресурсів, диференціацію фінансових продуктів і гнучкість інвестиційних рішень. Така структурна побудова дозволяє фінансовій системі реагувати на екологічні виклики як із позицій державного управління, так і з боку ринкових механізмів.

Таким чином, зелені фінанси слід розглядати як специфічну складову фінансової системи, яка забезпечує реалізацію принципів сталого розвитку через фінансові інструменти, що виконують класичні функції розподілу та контролю суспільних ресурсів, але з орієнтацією на екологічні цілі. Їхня ефективність проявляється у зміні структури економіки, зменшенні екологічних ризиків, підтримці інноваційного розвитку та формуванні конкурентного середовища, в якому екологічно відповідальні компанії отримують нові можливості для зростання. Завдяки поєднанню публічних і приватних механізмів зелені фінанси здатні забезпечити перехід до низьковуглецевої економіки та формувати фінансові передумови екологічно збалансованого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Lindenberg N. Definition of Green Finance – Proposal for the BMZ. German Development Institute. 2014. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2446496
2. Горин В. П., Сидор І. П., Була П. В., Мудрий Т. П. Концептуалізація публічної компоненти зелених фінансів. *Проблеми економіки*. 2025. № 1 (63). С. 296-307. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-296-307>
3. Горин В., Лободіна З., Булавинець В. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2025. № 4(81). С. 18-35. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1743>.
4. Добровольська О. «Зелені фінанси» як складова парадигми сталого розвитку. *Бізнес-інформ*. 2018. № 5. С. 287-294.
5. Луців Б., Майорова Т., Луців П. «Зелені фінанси» в парадигмі сталого інвестиційного розвитку економіки України. *Світ фінансів*. 2023. № 3 (76). С. 64-76. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1632>.